
CEKATEKA

E-bilten Centra za kreativno pisanje

Rujan 2018./broj 2

Davor Mandić:

Na Ljetnoj školi živi se književnost

Jelena Zlatar Gamberožić:

Strani gradovi

Dijana Perišić Vukobratović:

Digitalna majka hrabrost

Uvodnik

Kasno ljeto dočekalo nas je na zagrebačkom i riječkom asfaltu, a hlad goranske šume iz Ljetne škole pisanja čini se mjesecima daleko. Svi znamo da je početak školske godine pravo vrijeme za novogodišnje odluke pa se nadamo da ćete odlučiti postati dio CeKaPe zajednice, ako dosad niste. Upisi se zahuktavaju, radionica je mnogo – provjerite u našem rasporedu sati koja je idealna za vas, vašu djecu, partnera, susjeda i prijatelje, sigurni smo da svi negdje čuvate tekstove koji žude za brisanjem, dopisivanjem, komentiranjem, uređivanjem i na koncu objavljuvaju!

Vidimo se uskoro na radionicama pisanja, tribinama i razgovorima jer važno je da na vrijeme otjeramo nepovoljnu biometerološku prognozu kreativnom energijom pa nam je jesenski moto – tko piše, nema kiše.

U drugom broju **CeKaTeke** donosimo vam reportažu s Ljetne škole pisanja u kojoj razgovaramo s polaznicima i voditeljima (iako znamo koliko je gotovo nemoguće dočarati život u dvorcu), predstavljamo radionicu copywritinga i pobliže upoznajemo voditelja romana Gorana Ferčeca. Uz to, uvodimo rubriku Književnost izbliza u kojoj ćemo prenositi kritičke tekstove o različitim aktualnim književnim tendencijama, a za početak ćemo promotriti kako je NGO scena predstavljena u domaćim romanima. U CeKategi čitajte Književnost izbliza, priču iz zbirke "Strani gradovi" CeKaPe-ovke Jelene Zlatar Gamerožić, izbor iz pjesama polaznika radionice poezije Branimira Dropuljića i književnu kritiku polaznice radionice kritike Marine Negotić!

Kakav bi to bio uvodnik da vam otkrijemo čitav sadržaj, na idućim stranicama čeka vas još puno tekstova i iznenađenja, skrolajte pomno do kraja. A za kraj stranice, zahvaljujemo vam na dobrom reakcijama na našu prvu, pilot CeKaTeku i nadamo se da ćete makar jednako uživati i u drugom broju!

CeKaPe Centar za kreativno pisanje
Amruševa 10, Zagreb
www.cekape.com
info@cekapeteku.com
<https://www.facebook.com/cekapeteku/>
https://www.instagram.com/centar_za_kreativno_pisanje/
M 091 5675 140 T 01 2431 071

Radionice Zagreb: **Gajeva 10/II**
Radionice Rijeka: **Pomerio 14**

2 Uvodnik**4 Reportaža s Ljetne škole pisanja**

- 4 Sanja Vučković: Pisanje na rubu šume
- 5 Davor Mandić: Na Ljetnoj školi živi se književnost
- 5 Enver Krivac: Priuštite si Dvorac
- 7 Samo Petančić: Pisanje je za mene ventil i način otpuštanja stresa
- 10 Ivana Ida Radovanović: Košara od pruća

13 Voditelji izbliza

- 13 Goran Ferčec: Kapitalizam je ucjenjivački mehanizam

17 Iza zatvorenih vrata (radionice)

- 17 Jasenka Begić: Smijeh i humor ruše kreativne blokade
- 18 Dijana Perišić Vukobratović: Digitalna majka hrabrost
- 19 Marina Negotić: Priručnik za spremičice – 43 priče natopljene empatijom koje se čitaju kao roman

21 (O)glasna ploča

- 21 Nastavljamo s programom PiČi – Piši i čitaj u Knjižnici Vladimira Nazora!
- 21 Druge "Lekcije" – Otkrivanje potencijala jezika kao medija
- 22 Copywriting meet up vol. 2 – Dijalogom do uspješne komunikacije

23 Čitajmo zajedno

- 23 Odabrao Goran Ferčec

24 Prvi korak

- 24 Jelena Zlatar Gamberožić: Strani gradovi
- 28 Branimir Dropuljić: Izbor iz pjesama

30 Književnost izbliza

- 30 Boris Postnikov: Književnost otkriva NGO scenu

34 Raspored sati**36 Impresum**

Pisanje na rubu šume

Sanja Vučković

Kako opisati sedam dana književnosti na rubu šume?

Buđenjem i opreznim ustajanjem iz kreveta na kat. Urezanim srcem na ormaru i vratima bez ključa. Doručkom u blagovaonici koja miriše na sladak čaj od šipka i bijeli kruh u košaricama od pruća. Crnom kavom, ostavljenom na stolu, na putu do prve cigarete. Mirisom stoljetnih smreka i jela, tragovima utisnutim u vlažnu zemlju, zvukovima noći i sjenama što promiču cestom. Crno-bijelo mačkom na trijemu, dugim noćnim razgovorima i neizgovorenim rečenicama koje će možda završiti u priči. Pisanjem "zadaća" na drvenoj klupi pokraj kapelice zaštitnika koji ne pomaže, ma koliko dugo nijemo gledaš u vrh zvonika. Čitanjem napisanih tekstova i onom sekundom tištine u kojoj čekaš udah kolega i voditelja i riječi koje život ne znače, ali koje će tvoj tekst učiniti boljim.

Sedam dana pisanja u dvorcu ostaje u razgovorima jutarnjim i večernjim, važnim i nevažnim, riječima glasnim i prešućenim. Ostaje u plavim usnicama od borovnica i blatu na tenisicama nakon šetnje ukradene od pisanja. Ostaje i u pričama koje ćemo zaboraviti nakon prvog zavoja i onima kojima ćemo se vraćati u tišini vlastite sobe.

Ali, na kraju, kada zadnjeg jutra zatvaram vrata sobe na drugom katu lijevo, znam da ću uvijek iznova pokušavati i nikada neću uspjeti ispisati to sedmodnevno "iskustvo koje mijenja". Jer, ljetnu školu pisanja treba doživjeti. Samo će tako sve riječi pronaći pravo mjesto i bit će dovoljan osmijeh koji te okrzne na cesti da u njemu prepoznaš cimericu s kojom si dijelila sobu, čokoladu i inspiraciju koju ne treba čekati.

Osam godina zadnjeg tjedna kolovoza, divni ljudi, najbolji voditelji, šuma, dvorac, topla juha i priče koje ćemo ispisivati do idućeg babljeg ljeta tragovi su koje treba slijediti na putu do sljedeće Ljetne škole pisanja.

ISKUSTVA VODITELJA

Na Ljetnoj školi živi se književnost

Davor Mandić

Ljetna radionica kratke priče, održana krajem kolovoza i početkom rujna u živopisnom dvorcu Stara Sušica u Gorskem kotaru u intenzivnom sedmodnevnom radnom druženju, potvrdila je neka moja očekivanja, ali je i odagnala možebitne sumnje koje sam imao.

Budući da sam prvi put sudjelovao u tako sabijenom, a opet ekstenzivno i ambiciozno zamišljenom programu (nakon što sam vodio semestralnu radionicu kratke priče), moja je prva sumnja bila možemo li uopće očekivati da će svi polaznici isporučiti književni tekst koji bismo mogli nazvati kratkom pričom, a što je bio osnovni cilj radionice. Ne samo zbog predavačeva hira, nego i zbog satisfakcije polaznika: mogućnost sastavljanja takvoga teksta značajno bi podignula njihovo samopouzdanje i opravdala uloženi trud. I tu se pokazalo da su sumnje bile neopravdane;

svi su polaznici isporučili tekstove koje možemo zvati kratkim pričama, dakako ovisno o njihovim preferencijama i mogućnostima.

S druge strane, postavimo li komparativno u odnos semestralnu i tjednu radionicu, možemo utvrditi da se tijekom semestralne, logično, može odraditi više vježbi koje, „kružeći“ oko osnovnog cilja radionice: kratke priče, pomažu njenoj izgradnji, no tijekom intenzivne sedmodnevne radionice intenzivno se živi upravo taj, centralni tekst, što pridonosi njegovoj širini.

Najvažnije je ipak to da se tijekom tih sedam dana intenzivno živi i književnost sama, o kojoj se diskutira i između termina, u pauzama, za ručkovima, na izletima ili tijekom večernjih programa, što je sve blagodat koju nam u svijetu preplavljenom površnim informacijama valja njegovati kao lijek neprocjenjive vrijednosti.

Priuštite si Dvorac

Enver Krivac

Legendarna je rečenica zadarskog modernog prosvjetitelja Želimira Periša o vremenu koje se mjeri „prije i poslije dvorca“. Dok se i sam nisam lani naglavačke bacio u avanturu zvanu Ljetna škola, mislio sam da se radi o pukom marketingu; takve izjave, maksime i sloganii su mi nakon godina i godina provedenih u oglašavanju tek bijeli šum. No, dvorac – neka bude s velikim D – Dvorac ti zaista + neporecivo nešto učini i ovaj Želimirov tag line pokazao se kao duboka istina.

Što ti to Dvorac učini? Mnoge kutove fascinacije učenjem kreativnog pisanja teško je opisati riječima smisla jer su neopisivi. Barem ne na malo prostora. Ali mogu se osjetiti. Mislim na one koji često prelaze

okvire same materije zbog koje se ljudi okupljaju u Sušici krajem kolovoza i ulaze u sfere vrlo privatnog.

Dvorac, odnosno sve što tih tjedan dana intenzivnog rada i druženja i zajedničkog života podrazumijeva, OTVARA ljude. Kući svojoj iz Sušice nosimo ne samo tekstove, ideje, rasprave i naučeno, već i živote drugih, životne priče i dokaze o ponaosobnim snagama, borbama i pobjedama nad raznoraznim okolnostima i demonima, dokaze koji, ako smo otvoreni, oplemenjuju naše živote i našu umjetnost. Bogat si onoliko koliko ljudi poznaješ, kaže poslovica i, kao što to najčešće bude s prokletim poslovicama, ne laže.

Galileo je rekao kako ljude ne možemo ničemu poučiti, ali im možemo pomoći da to otkriju u sebi. Iako smo naše drage polaznice i polaznike ipak naučili nekim vrlo konkretnim znanjima i postupcima, mislim da je najveći forte bivanja u prekrasnoj izolaciji Ljetne škole ovaj dio o pomaganju otkrivanja onoga što ljudi već imaju u sebi. Naš je posao, plemenit i mnogima još uvijek nešto što liči na sajamsko opsjenarstvo, upravo gurkanje viših i boljih verzija „unutarnjih“ nas prema ne samo boljem pisanju, boljem artikuliraju ideja, već i prema boljim, pažljivijim, pomnijim, zainteresiranjim, cjelovitijim ljudskim bićima.

Gоворити о Dvorcu, а не споменути камену verandu gdje se vrše najzanimljiviji razgovori na svijetu, ne spomenuti stabla + gorskokotarski zrak de luxe, kuharice koje samom pojavom vraćaju u dane škole i školskih praznika, mogućnosti bliskog kontakta s medvjedom vrstom, ljudske trbušne i ostale tjelesne zvukove, super kombinaciju opuštenosti i kvalitetnog rada i još mnogo toga bilo bi umanjujuće i ne-fer.

Ali naglasit ću ono što me već drugi put poslalo doma sretnim, a to su spone između ljudi.

Svojevrsni ugodni cabin fever i sama priroda (ne sretnog posla pisanja (+ svakakvih psiholoških arheologija koje taj posao sa sobom nosi) dojučerašnje strance pretvara u kolege, dobre poznanike, često prijatelje. Stvaraju se doslovne grupe podrške čiji se altruizmi pretaču iz rada na tekstu u „stvarni život“. Pri bavljenju umjetnošću, takve stvari su neprocjenjive. A Dvorac radi upravo to i to lakoćom na kojoj se može zavidjeti.

Zato, ako još niste bili, a gruntate si da bi možda mogli biti, znajte: Dvorac je rad i rast. Dvorac je proces. I čak ako u samom Dvorcu ili, ako meteorologija dopusti, oko njega u tih tjedan dana pedagoške zamalo-utopije, ne nastanu remek-djela, već samo zameci budućih ili skice vještina, on opravdava svoje domaćinstvo CeKaPe-u upravo nadahnjujućom, poticajnom, zblizavajućom atmosferom. Samo bivanje u Dvorcu, na Ljetnoj školi, je iskustvo koje mijenja, koje opravdava bombastičnu ali duboko istinitu Periševu devizu s flajera.

Zato bih završio ovaj post festum riječima Chrisa Stevensa s radijske postaje KBHR – It's not the thing you fling, it's the fling itself. Nije bitna stvar koju katapultiraš, već katapultiranje samo. To ti, između ostalih stvari, Dvorac učini. Meni je to učinio već drugu godinu zaredom. Iz mjesta čiste ljubezni, poručujem vam – Priuštite si takvo što. Priuštite si Dvorac.

INTERVJU S POLAZNIKOM

Pisanje je za mene ventil i način otpuštanja stresa

Samo Petančić iz Ljubljane jedan je od najvjernijih polaznika Ljetne škole pisanja. Premda je hrvatski za njega strani jezik, jer govori i piše na slovenskom, Samo je od 2011. propustio samo jednu ljetnu školu. Ostalih sedam nije, a nakon svake odlazi bogatiji za nove tekstove i priče, ali i iskustvo i savjet o pisanju. A ono što je također neprocjenjivo, odlazi s bar jednim telefonskim brojem i mailom više. Jer prijateljstva koja se dogode na rubu šume traju puno duže od sedam dana pisanja u prelijepom dvorcu Stara Sušica.

Samo je pisao već u osnovnoj školi, a njegovo prvo objavljeno književno djelo je roman žanra tamni fantasy "Anor Kath: Puta magova" (2007), kojemu su slijedili "Dob Razdora" (2015) i "Avatar" (2017). Dobitnik je više nagrada za kratku priču, a među najpoznatijim su prva nagrada izdavačke kuće AirBeletrina za kratku priču (2015) i prva nagrada na natječaju Književnih zaštitnika Kulturno-kazališnog društva Reciklaža (2017).

Sa Samom smo razgovarali samo tjedan dana nakon osme ljetne škole pisanja, dok još uvijek iza svakog ugla iskaču slike i zvukovi dvorca Stara Sušica.

Samo, nakon sedam nezaboravnih dana u izolaciji šumske idile, jesli se adaptirao na urbanu svakodnevnicu?

Moram priznati da je prve dane išlo baš loše. Sve mi je smetalo, od posla, do činjenice da treba u nabavku po špeceraj. Ali poslije tjedan dana, čovjek se navikne, a ne treba ni zaboraviti, da ja u svakodnevničici pišem dobre stvari. Tako, da se nadam, da će i ta tezga donijeti novu inspiraciju.

Što je za tebe pisanje? Zašto pišeš? Kada si počeo?

Pisanje je za mene ventil kojim se oslobađam stresa. Pisao sam već u osnovnoj školi, ali pisanje je stvarno buknulo u srednjoj školi. Moglo bi se činiti da se to dogodilo zbog puberteta, ali pravi razlog je bila situacija u obitelji koja se u to vrijeme pogoršala. Pisanje i čitanje mi je tada bilo bijeg od strave svakodnevnice.

Nakon toga je došla faza kada sam mislio da će mi pisanje donijeti novac, slavu i djevojke, ali tu sam "ružno pao" – bilo je teško proživjeti to razočaranje, ali bilo je to s druge strane dobro i korisno za ego. Poslije nekoliko stvarno bitnih radionica pisanja i

upoznavanja baš velikih ljudi, danas pišem jer mi se čini da su neke moje priče dovoljno vrijedne da ih se ispiše i, ako prođu rešeto urednika, objave.

Počeo si s pisanjem fantasy tekstova i objavio trilogiju romana. Što se nakon toga dogodilo? Kakav je bio prijem kritike i čitatelja?

Prvi roman mi je 2007. objavila izdavačka kuća Goga. Nakon objave, nije bilo ni neke promocije, ni podrške za nastavak trilogije. Kritike romana su bile primjerene prvijencu nekoga tko piše s puno žara, ponešto talenta i malo vještine u pisanju. Kratak sažetak iz jedne kritike: "Literarno je strašno (ne u dobrom smislu), ali momak ima potencijala. Čekamo sljedeći roman." Zbog takve kritike, neko vrijeme sam čak na neki način odustao od tog projekta. Onda sam poslao kratke priče na neke manje natječaje i rezultati su bili različiti. Nakon toga sam upoznao profesora sa Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani Andreja Blatnika i njegovu radionicu kratke priče. Radionica je bila financirana od strane slovenskog Ministarstva kulture i besplatna za polaznike. Andrej je primio oko 100 tekstova i među njima odabralo 10 ili 12, na kojima bi u grupi, na radionici radili. Na CeKaPe-ovu ljetu radionicu prvi puta sam došao 2011. i poslije nekoliko radonica, osvojio sam prve bitne nagrade na natječajima za kratku priču, a skupio i donatore za drugu i treću knjigu iz trilogije Anor Kath. Trilogija ima svojih vjernih sljedbenika, no, u isto vrijeme, to sigurno nije Tolkien ili Martin.

Nakon fantasy žanra, od prošle godine tvoja poetika se mijenja. Zašto?

Pa, moja poetika se promjenila već poslije prvih radonica kod Blatnika i u CeKaPe-ovoj ljetnoj

školi. Upoznao sam ljudе, profesionalce na području književnosti, pa se u isto vrijeme promjenio i izbor knjiga koje sam čitao. Prešao sam od Tolkiena, Martina, Simmonsa i Lovecrafta na Kinga, Ellisa, Houellebecqua, Beigbedeger-a. To je bilo i razdoblje, kada sam osvojio najbitnije nagrade za kratku priču. A prošle godine, baš na CeKaPe-ovoj radionici s Tatjanom Gromačom dogodio se drugi skok – rekao bih skok u osobno i intimizam. Možda, ako si mogu dozvoliti da tako kažem, u pisanje bitnih priča. Dobro opisan vilenjak s vatrenim mačem je jedno, a iskrena priča o bullyingu u školi, koja je majstorski napisana, po meni je nešto posve drugo. Tako da sad čitam na primjer Sepúlvedu, Julie B. Bonnie, Dašu Drndić i Teu Tulić. Odmaknuo sam se od, u nekoj mjeri jeftinog, šokiranja čitatelja prema osobnim, intimnim pričama, koje su mi i bitnije i jače od bilo čega prije napisanog.

Što misliš o književnim nagradama? Koliko su važne za mlade, neafirmirane autore?

Moje iskustvo je, naravno, osobno. O svemu tome mogu reći, da sam poslije nekog vremena usvojio neke parametre, s kojima sam video da mogu zadovoljiti žirije natječaja. U početku su mi pažnja i, da kažem "slava" bile super, ali kada sam počeo s "intimizmom", to me nije više zanimalo.

Što se tiče mladih, neafirmiranih spisateljica i pisaca – pitanje je mogu li savladati temelje pisanja. S druge strane, poznajem i ljudе koji po mom mišljenju pišu vrhunske kratke priče, no nikad ne bi bili odabrani na takvим natječajima. Mislim da je dobro što natječaji postoje, ali ako netko na njima nije uspješan, to nije mjera njegove kvalitete kao autora.

Kakva je situacija na slovenskoj književnoj sceni, je li teško doći do izdavača i objaviti prvu knjigu? Mogu li pisci živjeti samo od pisanja?

O tome, iskreno, u ovom trenutku nemam pojma. Prvi rukopis su mi davne 2007. odbili u jednoj velikoj izdavačkoj kući, a Goga ga je prihvatile prilično brzo. Drugi i treći roman su izašli u vlastitoj nakladi i s potporom donacija. Poslije svih tih radionica, jednoj od naših najvećih izdavačkih kuća, poslao sam jedan posve novi rukopis i brzo je prihvaćen. No, donekle sam i znao kome ga dajem na čitanje. To su otprilike moja iskustva s izdavačkim sustavom u Sloveniji. Mislim da u Sloveniji skoro nitko ne živi od pisanja. Ali opet, to je područje koje ne poznajem dobro.

U ljetnu školu pisanja dolaziš sedam godina. Što misliš o radu na radionicama i kakav su utjecaj imale na tvoje pisanje?

Mislim da stoji to što je rekao jedan od voditelja – radionice neće od loših pisaca napraviti genijalne, ali će svima pomoći načiniti taj korak prema gore u smislu kvalitete. Radionice kratke priče, romana poznate su posvuda, ali radionica U potrazi za glasom, koju je ove godine vodila Tea Tulić je, po meni, nešto iznimno, što može stvarno unaprijediti i poboljšati vještine onih koji su bili više puta na osnovnim radionicama. Naravno da se stvar tu zaustavi i na razini talenta (tu je i pitanje osobne otvorenosti – a to nikako nije lako), ali mislim da posebno CeKaPe-ova ljetna škola donosi neke kvalitete, koje čovjek nikako ne može pronaći sam, a najčešće ni na drugim "običnim" radionicama. Radionice su mene kao pisca pomakle od pomalo jeftinog tamnog fantasya do "propisnih" kratkih priča, kojima sam osvajao nagrade na natječajima, a sada i do nečega intimnog, osobnog, i, nadam se, stvarno kvalitetnog. To na kraju ovisi od procjene urednika, a onda i čitatelja.

Koliko su na tvoje pisanje utjecali i pomogli u napredovanju mentori/voditelji s kojima si radio na radionicama?

Zanimljivo je da su mi voditelji, iako na za mene stranom jeziku (pišem na slovenskom), mogli odlično prenijeti svoja znanja i iskustva, koja su, kao što sam rekao, stvarno istesala prvo zanatski dio mog pisanja, a onda i konceptualni. Sigurno je bila tu najutjecajnija Tatjana Gromača, no od toga ne bi bilo ništa, baš ništa, da nisam prošao radionice Marinka Koščeca, Nebojše Lujanovića, Renata Baretića i drugih. Svaki od njih mi je pomogao izgraditi nekoliko stepenica, kojima sam mogao dostići formu, koja je onda dobro profunkcionirala i na radionicama Tatjane Gromače prošle godine i Tee Tulić ove godine.

Što trenutno pišeš, kakvi su ti planovi?

Čekam inspiraciju, što zvuči strašno bogohulno, jer kako kažu svi voditelji radionica, inspiracija nije nešto tek tako dolazi, nego treba pisati, a najbolje svaki dan. Mislim da je to istina kada čovjek počinje pisati, ali kad pišeš već desetljeće ili više, to se možda i mijenja. Za mene sigurno vrijedi to što sam rekao na početku – pisanje mi je način otpuštanja stresa, ventil. Pa kada naiđe takvo razdoblje, ja pišem. A takvih razdoblja ima puno, tako da se ne bojam da neću nastaviti pisati. Zasad mi je glavna preokupacija najnoviji tekst koji su prihvatali u izdavačkoj kući, a nakon toga ćemo vidjeti što i kako dalje. Poslije svih stvari koje sam prošao, siguran sam da će se pojaviti još priča za koje ću procijeniti da bi ih vrijedilo zapisati.

TEKSTOVI POLAZNIKA

Košara od pruća

Ivana Ida Radovanović

Tekst je nastao u sklopu radionice Proze s Enverom Krivcem na Ljetnoj školi pisanja 2018.

Tko si ti da si uzimaš pravo suditi o tome što je istina, a što laž? Ako ti kažem istinu, nazvat ćeš me lažljivicom, ako ti ispričam laž, zaklinjat ćeš se mojom riječi.

Kad sam bila mala mogla sam letjeti.

Tata je za mene i brata napravio balon na topli zrak. Ispleo je košaru od pruća koju je sam u kasne noćne sate sastavljaо tjednima. Radio je svake noći, nakon što nam je ispričao priču i bio siguran da spavamo. Od motora starog traktora izradio je mehanizam koji je nosio vatru. Dok je on pleo košaru, mama je šivala

platno. Našila je na njega suncokrete. Bili su toliko žuti da su se smijali svim brdima oko nas. "To je zato da Sunce zna da ste mu prijatelji kada ste tamno gore", rekla je. Balon je bio manji nego što su obično, ali u to vrijeme, i mi smo bili maleni.

Tada smo još živjeli na selu. Imali smo imanje zaklonjeno brežuljcima. Prvi susjedi živjeli su na pola sata vožnje po obraslim puteljcima. Tata je uvijek govorio da je to naš komadić neba, makar brat i ja nismo razumjeli na što misli. „Kako može biti naš komadić neba ako živimo na zemlji?“ pitali smo ga jednom. Umjesto odgovora dobili smo naručje smijeha; onog iskrenog, zaraznog, istinskog smijeha na koji nitko nije imun pa smo se uskoro svi smijali u zelenoj travi. Umjesto riječi dobili smo sreću i znali smo da je to odgovor koji smo tražili. Kad razmišljam o tom trenutku, ne mogu shvatiti kako smo razumjeli, ali bilo je nečega u tom smijehu što je bilo stvarno, nečega što nam je reklo više nego što bi riječi ikada mogle.

U dvorištu je živio pas. Bio je velik i glasan i bojala sam ga se jer je bio toliko veći od mene i imao prevrtljivu narav. Tata ga je udomio s ulice, a makar smo brat i ja uvijek bili dobri prema njemu, neki put bi nam utjerao strah u kosti. Na takve dane najviše smo voljeli letjeti. Tata bi nas pustio u zrak pa bi se smijali crnoj mrlji koja je trčala oko njega po dvorištu i vikala na suncokrete u nebu. Iz visine njegov inače strašan lavež bio je civiljenje vjetra i često smo se morali naprezati da ga čujemo. Gore smo bili sigurni. Tamo među oblacima, dok je tata pazio na nas iz dvorišta, a mama s kuhinjskog prozora.

Balon sa suncokretima nije bio strašan. Tata je ispleo košaru tako da nismo mogli ispasti iz nje. Košara je bila privezana za brodsko sidro koje je nekako uspio donijeti u dvorište. Jednog jutra smo izašli, a sidro je stajalo tamo, usađeno u gredice s cvijećem kao kakva biljčica. Mama ga je danima ispitivala kako ga je donio sam, ali bez obzira koliko puta pitala, on bi se samo nasmijao i poljubio je. Nitko od nas do danas ne zna kako je to sidro završilo u našem brežuljkastom dvorištu.

Kad smo bili u zraku, visoko iznad svega, moj brat bi ispružio ruku i otkinuo komadić oblaka. Oblizao bi usne pa bih gledala kako se rastapa na njegovom jeziku. Ja tada nisam uspjela dohvatići oblak. Ponekad bi otkinuo komadić i za mene. Imao je okus po šećernoj vati. Tek sam kasnije saznala da je mama, kad nismo gledali, spremila nekoliko komadića šećerne vate u platnenu vrećicu. Privezala bi je s vanjske strane košare tako da ju je brat mogao dohvatići rukom kroz pruće. Kasnije, kad je

on prerastao košaru, ja sam isto hvatala oblake za mlađu djecu, za one koji su stigli na svijet bez da su znali doba kad djeca nisu mogla letjeti.

Živjeli smo na imanju dok nas škola nije prisilila da se preselimo. Plakala sam onoga dana kada je naš balon ostao vezan za sidro u dvorištu dok smo se odvozili prema malom stanu u kojem nije bilo slobode. „U gradu nema mjesta za balone“, rekao je tata i uhvatio mamu za ruku. Način na koji je to učinio bio je drugačiji od svega što sam do tad vidjela. Činilo mi se kao da između dlanova drže nešto što ne žele podijeliti s nama. Pas iz našeg dvorišta otišao je živjeti s drugim ljudima pa se njega više nismo morali bojati.

U malom stanu u gradu nije bilo balona na vrući zrak. Nitko od mojih novih prijatelja nije vjerovao da sam jednom mogla letjeti. Kad bi brat ispružio ruku kroz prozor, umjesto oblaka šećerne vate dohvatio bi grumen ugljena kojim smo ložili peć. Tata se u to vrijeme počeo manje smijati, a leđa su mu se iskrivila. Mama više nije gledala kroz kuhinjski prozor. Umjesto toga, sjedila je pred kutijom u kojoj su plesale slike. Povremeno bi nešto rekla, ali jezik kojim smo govorili više nije bio naš. Promijenio se onog dana kada je balon ostao vezan za sidro u pustom dvorištu. Svatko od nas je govorio, ali nismo razumjeli poruku iza riječi. Tada smo se brat i ja rado sjećali kako nam je tata objasnio dio našeg neba smijehom i obećali smo si kako to nikada nećemo zaboraviti. Negdje, zarastao cvijećem, pokraj velikog sidra, zaklonjen brdačima i danas stoji balon sa suncokretima.

© Matija Ferlin

INTERVJU

Goran Ferčec: Kapitalizam je ucjenjivački mehanizam

Dramski pisac govori o radničkoj klasi i položaju umjetnika u Hrvatskoj, o opaštanju i aktivizmu: U ucjeni sistema treba tražiti odgovor na pitanje nedostatka socijalne empatije. Kapitalizam ti kaže da kada se pridružiš onima kojima treba pomoći u borbi, i sam ćeš nastradati. U slučaju radnika Kamenskog rasprostranjen stav je bio da 'one vode svoju borbu'

Bojan Munjin

Intervju je prenesen s portala tjednika Novosti (28. lipnja 2018).

Vaš tekst 'Radnice u gladovanju', koji je nedavno premijerno izведен u ZKM-u, bavi se radnicama tekstilne tvornice Kamensko. I sami sebe nazivate slabo plaćenim, prekarnim kulturnim radnikom...

Činjenica je da ja nikada nisam bio zaposlen u instituciji kulture, uvijek sam bio plaćen putem autorskog ugovora i iz te pozicije prekarnog kulturnog radnika pokušavam uspostaviti odnos prema vlastitom socijalnom identitetu i pojmu rada. Osim što me je ta pozicija uputila na to što i gdje zaista jesam i kako se osjećam, ona je bila razlog da se u svom pisanju bavim temom radništva u Hrvatskoj. Nisam želio nužno raditi neku komparaciju, nego neku vrstu simultanog

promatranja radnika u socijalizmu, radnika danas i mene kao prekarnog radnika u kulturi koji s radnicima dijeli istu sudbinu. To nije pitanje samo mene kao individue, radi se o čitavom kolektivu ljudi u kulturi koji nemaju osnovna prava, nego su svedeni samo na egzistencijalnu osnovu.

Kakve su posljedice takvog nimalo ugodnog položaja?

Ono što takav položaj stvara je egzistencijalno polje nesigurnosti. To je polje manipulacije, u prvom redu osobe prema samoj sebi koja će u nekom trenutku pristati na sve, a možda i ne, a isto tako to je područje manipulacije institucija prema pojedincu kojeg ucjenjuju slabo plaćenim poslovima, niskim honorarima i metaargumentom: hoćeš li raditi za ovakav honorar ili uopće ne želiš raditi? To je potpuno nova situacija koja tjera autora ili autoricu da u okviru tog nesigurnog područja pronalaze nove formate umjetničke proizvodnje i snalaženja unutar polja kulture.

Borba svih

Ovakav položaj, čini se, odredio je i vaš estetski rukopis koji je u nekoj hibridnoj formi smješten između literarne fikcije i dokumentarnog svjedočanstva?

Da, ta nesigurnost proizvodi pisanje koje bi u drugim uvjetima bilo sasvim drugačije. Taj položaj kod mene proizvodi utilitaran odnos prema ideji pisanja, što znači da u njemu tražim političku ili socijalnu svrhovitost. Samo pisanje više mi nije važno, jer ako nemam što za reći, onda i ne pišem. Nesigurnost proizvodi autorski aktivizam u smislu promišljanja vremena u kojem živimo,

preispitivanja političkog i društvenog sustava u kojem jesmo i borbe s tim sustavom. Uvjeren sam da su te posljedice egzistencijalne nesigurnosti vidljive u mom radu.

Često govorite kako vas ne zanimaju toliko priče i likovi koliko neka vrsta krojenja stvarnosti. Što bi to značilo?

To krojenje je prvenstveno vezano uz odnos sa svjetom, kada mi se sama priča čini suvišnom jer stvarnosti je oko nas i tako već previše. U tekstu 'Radnice u gladovanju' ušao sam u tretiranje teme kroz koncept kolektiva, gdje brisanje individualnih priča sugerira da ta borba nije borba jednog ili jedne, nego je to metaforički borba svih. Priča o radnicama u Kamenskom dogodila se 2010., ali se ponavlja i danas, s drugim primjerima. Ono što kroz svoj rad pokušavam jest da tu stvarnost koje ima previše filtriram kroz jezik, moj autorski idiom, pomoću kojeg ću je očistiti od suvišaka koji nam ometaju pogled na nju samu. Zato temu svodim na usku narativnu jezgru i ne širim je više od onoga što jest njezino središte.

Gledajući ovu turobnu predstavu vaše sam pisanje video kao neku vrstu depresivnog aktivizma...

To je zanimljiva sintagma, ali ona ne proizlazi iz mog karaktera nego iz činjenice što nam se zaista događa. Možemo to nazvati i pesimističnim aktivizmom. Na premijeru 'Radnica u gladovanju' došle su i dvije stvarne radnice iz Kamenskog koje je 2010. završilo u stečaju. Prišle su nam poslije premijere i u razgovoru smo saznali da još uvijek nisu doobile otpremninu koja im je tada bila obećana. To je činjenica. Slučaj radnica Kamenskog dogodio se prije sedam godina i ne znam iz kojeg izvora crpiti snagu za borbu sa

stvarnošću koja je depresivna, takva kakva jest. Već više od dvadeset godina živimo u zemlji u kojoj se politička i socijalna pitanja rješavaju bez mogućnosti da se stvari zaista pomaknu. Kada se i pojavi trenutak u kojem bi se to moglo dogoditi, vraćamo se unatrag: treniraju se retorika nacionalizma i prakse manipulacije koje koristi desnica kako bi održala status quo. Stanje koje nazivate depresijom može biti nula iz koje se naprsto mora krenuti kako bi se nešto promijenilo. Možda je aktivizam u ovom našem vremenu u kojem se ne nazire horizont, kako kaže Bifo, potpuno lažna gesta i možda je rješenje u radikalnoj pasivnosti, koju možemo shvatiti kao oblik aktivnog povlačenja koje pak kreira prostor autonomije u kojem se nanovo može izgraditi solidarnost i potaknuti bujanje novog oblika otpora.

Zašto se na hrvatskom političkom horizontu danas uglavnom otopila mogućnost postojanja takve grupacije koja bi se borila za ljudsku solidarnost i dostojanstvo?

Meni se čini da je jednadžba tog otapanja jasna: kapitalizam je ucjenjivački mehanizam koji je uspostavio privatnu paradigmu – boriš se samo za sebe i samo se o tebi radi. Svi drugi su potencijalni neprijatelji i ti postaješ ovisan o takvom ucjenjivačkom mehanizmu. Kapitalizam ti kaže da kada se pridružiš onima kojima treba pomoći u borbi, i sam ćeš nastrandati. Kada su radnice Kamenskog odlučile napraviti moćan i egzistencijalno radikalni iskorak, da u isto vrijeme rade i štrajkaju glađu, nije bilo nikakvog šireg odjeka te činjenice osim rasprostranjenog stava u javnosti da 'one vode svoju borbu'. U ucjeni sistema treba tražiti odgovor na pitanje nedostatka socijalne empatije.

Solidarnost i društvena mobilizacija bili su poznati u doba socijalizma. Možda se vrijedi zamisliti: kako smo se pokvarili tako brzo?

Mislim da se nismo tako brzo pokvarili, jer smo već u tranziciju ušli načeli i to kvarenje je išlo postepeno. Važno je napomenuti da je sve to pokvareno, od politike do privatnih interesa, prolazilo bez konzekvenci i bez kazne. U prvih dvadeset godina nove države ljudi žive u sustavu koji im ne pruža ništa i s obzirom na to da se u njemu može proći nekažnjeno, oni su se prepustili tom kvarenju. Dobar primjer je baš tvornica Kamensko o kojoj govori ova predstava. Radnice rade osam sati i onda štrajkaju glađu kako bi izborile svoja prava, onda im uprava isključi struju, a one i dalje rade igлом i koncem. I ni tu nije kraj, nego onda u tvornicu ulazi Ivan Šuker, tadašnji ministar financija, da mu te radnice preprave odijelo jer, kako one kažu, 'on sve širi i širi, a mi sve tanje i tanje'. Tu se nije radilo o simboličkoj gesti: ministar financija je jednostavno ušao u tvornicu jer mu je trebalo prepraviti odijelo. Kada se omogućí da se na taj način uspostave nevrijednosti, onda se dalje zapravo ne može...

U nedavnom intervjuu glumica Mira Furlan je rekla da treba priznati istinu da je ova zemlja beznadežno nacionalistički primitivna, da iz nje treba definitivno otići i da njezinoj novijoj prošlosti ona teško može oprostiti. Što vi mislite o tome?

Slažem se da je ova zemlja beznadežno nacionalistički primitivna. S druge strane potreba da se opraviči prošlosti pretpostavlja neku pomalo anakronu i pasivnu poziciju čovjeka u stvarnosti danas. Konkretnije mi se čini voditi borbu ovdje i sada. Vjerojatno postoji generacijska i egzistencijalna razlika

između iskustva Mire Furlan i mene: ideja prošlosti do devedesete za mene predstavlja koncept mita koji pokušavam svojim radom demistificirati i uspostaviti s njim neki objektivan odnos. Prošlost nakon devedesete neka je vrsta potpuno razbijene perspektive u kojoj ti razbijeni komadići neprestano probijaju u sadašnjost. Ta bliska prošlost je toliko prisutna, kroz politiku koja se neprestano perpetuirala i kroz sve ovo što nam se događa, da vrijeme nakon devedesetih doživljavam kao vremenski vakuum, odnosno kao prošlost produljenu u sadašnjost.

Ironijski suživot

Kako je moguće boriti se u vakuumu?

Kod mene borba znači neku vrstu gotovo nesvjesnog i pomalo afektivnog reagiranja na stvarnost. Moja borba nije isplanirana ni politički programirana, ona je refleks na ono što se događa. Kada se taj refleks umnaža i ponavlja pisanjem i radom u kazalištu, onda se ona materijalizira i nešto se pomiče. Ako baš moram dati konkretan primjer, onda je to akcija s peticijom Kulturnjaci 2016., kada smo se jedne nedjelje sreli Urša Raukar, Sabina Sabolović, Pavlica Bajšić Brazzoduro i ja i napisali peticiju za smjenu ministra Hasanbegovića, koja je uistinu bila izraz tog refleksa u odnosu na tadašnju situaciju. Taj refleks se počeo materijalizirati na način da su Kulturnjaci postali neka vrsta malog, ali bitnog arbitra u nekim pitanjima donošenja odluka u kulturi. Dodatno se ovaj refleks konkretizirao s platformom Zagreb je naš, koja se dugo pripremala, ali je proizašla iz djelovanja mnogih ljudi okupljenih oko Kulturnjaka. Ta borba je započela kao osobni refleks, ali je sada postala sistemska, s tendencijom da dobije još više zamaha.

Rekli ste nedavno da je Hrvatska nezrelo društvo. Što o toj nezrelosti mislite kao osoba koja je javno deklarirala svoju gej orientaciju?

Čini mi se da se ta nezrelost očituje u načinu kako se država nosi s pitanjem LGBT zajednice i drugih manjina. Problem je što je taj odnos samo formalan. Dakle ne radi se o istinskom razumijevanju tih manjina i potrebi davanja prava tim manjinama, nego o nekoj vrsti ucjene koja dolazi iz 'velike demokracije' Zapada, čiji dio Hrvatska silno želi biti i zna da su to pravila koja mora ispuniti. Ta lažna i licemjerna spremnost države da se bavi tim zajednicama puca na prvom koraku kada se počnu promišljati praktične kategorije: pravo na brak, zajednicu istospolnih osoba i usvajanje djece, i sa svakim novim zahtjevom manjina ta spremnost još više puca. Nezrelost je vidljiva na primjer i u načinu na koji dopušta Crkvi da praktički vlada, u mjeri u kojoj je Crkva prisutna u društvu i u kojoj su radikalno desne grupe dobile prostor za djelovanje, što ne bi mogle da im država to nije omogućila. Ta nezrelost se vidi u kalkulaciji države ili u njezinoj nesposobnosti da govorи jasno o pravom stanju stvari i o pravcu kojim želi da ovo društvo ide.

Što mislite, je li moguć dijalog gej aktivista i recimo kršćanskih udruga?

Bio sam na nekim otvorenim raspravama koje su se bavile temom prava na izbor, konkretno pitanjem pobačaja, i iz tog iskustva mogu reći da postoji problem koji je u principu razočaravajući: dijalog s većinom pripadnika i pripadnica vjerskih zajednica u suštini nije moguć jer oni u raspravi uglavnom ne razvijaju nikakvu misao, nego samo iznose ono ideološki naučeno koje vrlo strogo zagovara jednu ideju, jedno pravilo i jednu mogućnost. Dijalog je problemska razmjena ideja i misli na ničijoj zemlji, ali je u ovom slučaju nemoguć jer je s jedne strane prisutna nekakva ideja, slobodna misao, a s druge

strane je dogma, i između toga nije moguće pronaći komunikacijski kanal kako bi se te dvije strane uopće mogle razumjeti. Dakle nije problem u volji da se takav razgovor pokrene, nego u nemogućnosti njegove realizacije.

Kakav je suživot između ideoološki i svjetonazorski suprotstavljenih grupa u Hrvatskoj danas moguć?

Između suprotstavljenih strana za sada ne postoji otvoreni sukob, ali mislim da je važno zadržati zaoštrenе odnose i neprestano pružati otpor. Osim toga, mislim da su nezavisna kultura i civilna scena u Hrvatskoj napravile velik posao na polju društvene kohezije, što država nikada ne bi bila u stanju, i to su učinile na vrlo neagresivan način. Recimo pred otvorenje Queer festivala u Zagrebu, koji je pokrenut još 2003., svaki put bi se ispred kina Europa skupljali članovi vjerskih zajednica koji bi protestirali. Onda je jedne godine direktor festivala rekao da tu grupu treba uključiti u program, pa je u njemu bilo navedeno da u osam sati počinje predstava, a u sedam i trideset protest članova vjerskih zajednica. Bila je to neka vrsta ironijskog suživota: vi ne ignorirate nas, nećemo ni mi vas...

O RADIONICI COPYWRITINGA

Smijeh i humor ruše kreativne blokade

**Jasenka Begić,
voditeljica radionice copywritinga**

Kraj studija uvijek nosi one pomiješane osjećaje straha, nevjerljivog uzbuđenja, onog jedvačekam-da-bude-gotovo trenutka (osobito ako su u pitanju obrane dva diplomska rada), nešto ponosa i ogromnog osjećaja olakšanja koji dođe nešto kasnije. U mojoj slučaju, u cijelu su priču bile ubaćene i obveze vezane uz prvi "pravi" posao, ali i prilična količina entuzijazma (da ne kažem ushićenosti) i želje za radom. Iako nikada dotad nisam polazila niti jednu CeKaPe-ovu radionicu, pratila sam pozorno rad Centra. Čitajući o programu za tu jesen 2014., naivno sam odlučila Sanji ponuditi suradnju – što je ona, na kasnije veselje nas obje i budućih polaznika, rado prihvatile. Četiri godine poslije, naivnost koja je tada bila opravdana jer osim entuzijazma, razumijevanja važnosti dobre pripreme i skromnog predavačkog/moderatorskog iskustva, drugih aduta nisam imala, dovela nas je do broja polaznika kojima samo naizgled ne brojimo broj i programa čijeg se

syllabusa mogu posramiti i najbolje svjetske škole u ovom području. #skromnost

Copywriting nije klasična "umjetnička" forma, za poхаđanje radionice prethodno znanje nije nužno, a sve što radimo, radimo kako bismo se, između ostalog, i dobro zabavili! Radionice su koncipirane od teorijskog i praktičnog dijela: logikom svega, jedan vodi u drugi, a temelj učenja je da, osim kvalitetne diskusije, polaznici i polaznice pišu, pišu, pišu. Zadaća je gotovo uvijek final touch, a njezina pojedinačna i grupna analiza omogućavaju sasvim nova gledišta i uopće razmišljanja o tome što od nas kratki i jednostavnii oblici zahtijevaju – i kako im pristupiti u datom trenutku, osobito kada je nužno da su isključivo tržišno orijentirani. Pravila su tu da se krše, a kao gotovo ekstremni ekstrovert koji kreativne metode razmišljanja i pisanja preuzima od raznih teoretičara te prilagođava grupi, naučila sam da smijeh i humor neupitno utječe na opuštenost polaznika, a samim time i rušenje onoga što nazivamo kreativnim blokadama. U konačnici, rad u grupi olakšan je i zanimljivi(ji) i onim sramežljivijim polaznicima i polaznicama, a rezultati, osim novih prijateljstava i suradnji, jest sadržaj koji je polaznicima pokazao njihov spisateljski i kreativni potencijal, unaprijedio rad njihovih organizacija, neke potaknuo na potpunu promjenu karijernog smjera, a neke i na samozapošljavanje.

Sve nas je to dovelo do Copywriting meet up-a – semestralnog događaja na kojem želimo okupljati nove i stare polaznike/ce, stručnjake i stručnjakinje koji se također bave ovom temom u različitim branšama te postavljati pitanja o onome što nas sve jednako zanima – kakav nam je jezik u javnom prostoru, medijskom prostoru i uopće na platformama koje, često i nesvesno, svakodnevno gledamo, slušamo i čitamo. U budućnosti vidimo radionice copywritinga na višim stupnjevima, nadamo se da ćemo razvijati naučeno s početničkih

radionica i stvarati nove sadržaje koji će polaznicima nastaviti produbljivati osjećaj vlastitih mogućnosti. Hvala svim polaznicima i polaznicama koji su nam od 2014. dali šansu, pisali zadaće unatoč trenutnim blokadama i imali povjerenje u svaku kreativnu vježbu. :)

Digitalna majka hrabrost

Što sam naučila na radionici copywritinga

Dijana Perišić Vukobratović (46), majka, supruga, djelatnica, kreativka

Nisam tip od tehnikalija ni „digitalija“. Pripadam staroj gardi. Papir mi je draži medij. Od malih nogu stalno nešto pišem. Brak, djeca i posao gurnu u drugi plan neke drage stvari. A onda, jednoga dana, sudsudina te vrati na stare tračnice. Suprug se ohrabruje na veliki korak. Pokreće vlastiti biznis. Ja kao uzorna supruga dajem podršku i odlučujem pomoći onako kako najbolje znam – pisanjem i animiranjem potencijalnih klijenata. Radim kao community managerica u dentalnom turizmu. I to radim dobro. Ali, ne znam kako se izrađuje web stranica, a ona je osobna iskaznica moderne tvrtke! Što ću?! Unajmiti nekog informatičara ili uraditi sama u ovim poznim godinama za učenje? Nisam

dugo dvojila. Znala sam da dobro pišem, ali sam bila svjesna da svoje pisanje trebam prilagoditi vremenu, mediju i publici kojoj se obraćam.

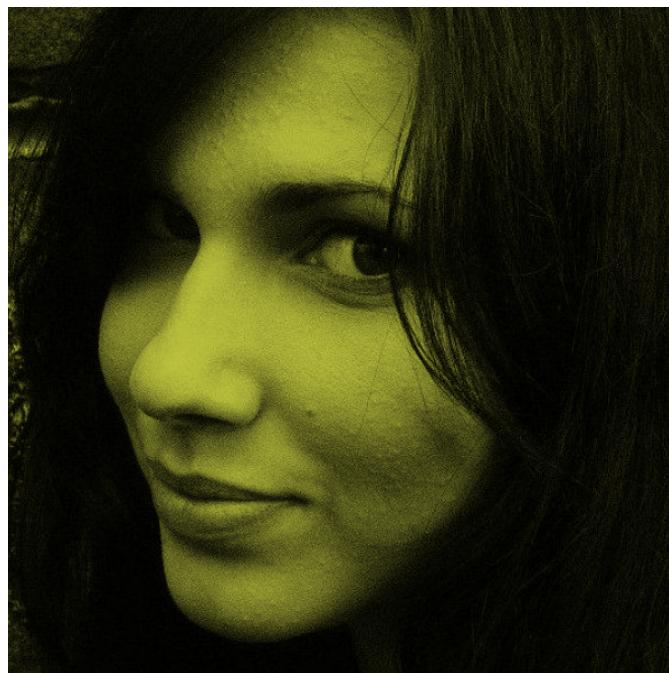
Tu u priču ulazi lik predavačice, Jasenke Begić, „Mlado čeljade,“ pomislih. Nekoć su stari podučavali mlade, a danas mladi uče stare. U ugodnoj atmosferi, u intimnom timu ljudi ozbiljno se radilo. Jednom štreberica, uvijek štreberica! Vrijedilo je. Svoje krležijanske rečenice počeh secirati kao žabe na satovima biologije. Naučih razmišljati u obrnutom smjeru. Nije bilo nimalo lako, ali bilo je produktivno. Danas mogu reći da mi je sada svaka riječ na svome mjestu. Stranica dobro organski napreduje na tražilicama. Oglasi donose nove poslove. Suprug je marketinški zbrinut. A ja? Ja sam se okuražila i odlučila svoje pisanje podijeliti sa širokim auditorijem. Pišem „digitalni haiku“ na svojoj Facebook stranici – „ĆaKuLica“. I jako sam sretna zbog toga. CeKaPe me naučio, da na kraju teksta treba biti CTA (poziv na akciju), pa vas, eto, pozivam da mi se pridružite!

PRIRUČNIK ZA SPREMAČICE – 43 PRIČE NATOPLJENE EMPATIJOM KOJE SE ČITAJU KAO ROMAN

Marina Negotić Lucia Berlin: Priručnik za spremičice

Izdavač: Naklada OceanMore

Prevela s engleskog: Vjera Balen-Heidl

Lucia Berlin (1936. – 2004.) nije bila nepoznata u književnim krugovima, no priznanje kritike i javnosti nije dočekala – dogodilo se jedanaest godina nakon njezine smrti. Ta je američka spisateljica, odrasla u disfunkcionalnoj obitelji obilježenoj selidbama, turbulencijama i alkoholizmom, vodila komplikiran i buran život, triput se udavala, sama

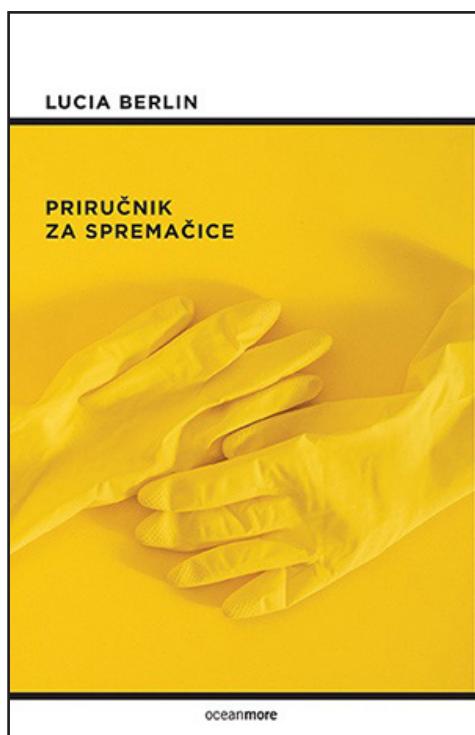
je odgajala četvoricu sinova i, da bi ih mogla uzdržavati, radila kao čistačica, recepcionarka, medicinska sestra u hitnoj te sveučilišna profesorica kreativnog pisanja.

Čini se da je urednik izdavačke kuće Fahrar, Straus & Giroux odradio odličan posao: priče su pomno odabранe i posložene tako da se čitaju kao dobro zaokružena cjelina, iako funkcionišu i samostalno. Priručnik za spremičice izbor je četrdeset i triju priča (od sveukupno 76) koji donosi cjelovit presjek njezina stvaralaštva, ali i života, s obzirom na to da je autobiografska komponenta neskrivena i jasna.

Proza Lucije Berlin nije vođena klasičnim pripovjedačkim glasom kao fikcijskim garantom, ali nije ni posve autobiografska, već je autofikcijska; i dalje je riječ o fikcijskom djelu, no snažno je obilježeno detaljima iz života autorice. Autoričino je „ja“ u tekstu lako prepoznatljivo – u protagonisticama koje se zovu Lucia, Lu ili L.B. te u činjenicama iz njezina života (poslovi, sinovi, muževi, obiteljski odnosi) koje se pojavljuju u pričama, a koje i tek ovlaštuju čitatelju autorici zna. Istodobno poražena od života i zanesena trenucima koji mu daju smisao, Berlin u svojim pričama odaje dojam da ona život naprsto – prihvata. Realistično, pomirljivo i blago, autorica oslikava svakodnevni život „običnog čovjeka“, ili preciznije, običnih žena. Sve su njezine priče ispričane ženskim glasom, najčešće u prvom, ali ponekad u trećem licu – simbolično – uvejk i bez iznimke onda kada progovara o alkoholizmu i liječenju od istoga, kao da se želi distancirati od problema s kojim se borila i postići svojevrsnu depersonalizaciju. Upravo je ta promjena

pripovjednog lica značajna za autoričinu autofikciju – Berlin se u svojim pričama susreće sa sobom samom kao s nekim drugim. Osim toga, autorica se povremeno poigrava s čitateljem iznenadno mu se izravno obraćajući, pa se i na tim mjestima poljuljava klasična pripovjedačka stabilna, udaljena pozicija.

Na sadržajnoj razini, nit koja povezuje sve Berlinine priče možda se najzornije može prikazati dijelom priče Fantomska bol: pacijent John čije su noge amputirane više da ga bole noge, a sestra ga ušutkava govoreći mu da je to samo fantomska bol. „Je li stvarna?“ upitala sam je. Ona slegne ramenima. „Svaka bol je stvarna.“ I doista, za Luciu Berlin svaka je bol stvarna, ona suošjeća sa svima i ima nepresušnu univerzalnu empatiju. Berlin razumije i one koji su je povrijedili – čak ni hladna, distancirana majka alkoholičarka nije prikazana kao posve negativan lik. Kao i u životu općenito, i u majci ona pronalazi tračak pozitivnoga (Sjetile smo se tvojih šala i toga kako si sve promatrala i kako ti ništa nije promaknulo.

To si prenijela i na nas. To da umijemo promatrati.). Lucia Berlin to i čini – promatra, shvaća i suošjeća, pa je njezina proza katalog ljudskih gubitaka, a likove povezuju proživljene traume i teški dani, ali i topli ljudski momenti. Radnju smješta u najtmurnija mjesta: klinike za odvikavanje, staračke domove, bolnice i ilegalne klinike za abortus, pa ipak, uspijeva u teškom zadatku da izbjegne patetiku i defetizam jer priče omekšava humorom i ironijom. Berlinin je stil izravan, iskren, lišen uvijanja ili kićenja. Zorno oslikava američku svakodnevnicu u surovoj, sumornoj provinciji dotičući pritom ljubav, usamljenost, ovisnost, narušene odnose i socijalne probleme. Svi jest o važnim temama poput klasnih razlika i feminističkih pitanja prisutna je u mnogim pričama, ali pozadinski i nenametljivo; autoričin je stav jasan, ali ni u jednom trenutku ne moralizira i ne propovijeda.

U zadnjoj priči ove zbirke, opet simboličnog naslova Vraćanje kući, protagonistica (ili Lucia Berlin?) neočekivano zamijeti jato vrana sjedeći na prednjem trijemu. Ne mogavši shvatiti kako to da ih vidi tek tad, i to pukom slučajnošću, pita se: Što mi je još promaknulo? Koliko sam puta bila, da se tako izrazim, na stražnjem trijemu, a ne na prednjem? Što mi je moglo biti rečeno a da to nisam čula? Kakva se ljubav mogla dogoditi a da ju nisam osjetila? No čini se da Berlin ni u kojem slučaju nije promakla bit – za svojih 68 godina života proživjela je nekoliko života, prihvatajući svaki točno onakvim kakav je bio, a usput bilježeći sva mala čuda svakodnevice koja ako ne poništavaju, onda bar ublažavaju pomisao o tome koliko je život turoban i tegoban. Priročnik za spremičice inteligentno je i melankolično štivo.

Kritika je nastala u sklopu radionice književne kritike s Jagnom Pogačnik u proljetnom ciklusu 2018. godine.

Nastavljamo s programom PiČi – Piši i čitaj u Knjižnici Vladimira Nazora!

Nakon ljetne pauze, nastavili smo s vježbama pisanja, pa je tako u četvrtak, 27. rujna u Knjižnici Vladimira Nazora u Zagrebu održana radionica kreativnog pisanja i čitanja. U okviru radionice Jelena Zlatar Gamberožić provodila je motivacijske vježbe, kako za one koji tek počinju pisati, tako i za one koji žele usavršiti svoje pisanje. Nadamo se da ćete nam se pridružiti na sljedećoj radionici!

Druge "Lekcije" – Otkrivanje potencijala jezika kao medija

Na drugim "Lekcijama" u srpnju ugostili smo vizualnu umjetnicu Vidu Guzmić. S obzirom da program "Lekcija" nije rezerviran isključivo za književnost, već je otvoren različitim vidovima umjetnosti, ovoga puta slušali i razgovarali o vizuelnoj umjetnosti. Autorica je ipak za ovu prigodu dala kratki pregled odabranih radova upravo u mediju jezika i teksta unutar različitih umjetničkih praksi, fokusirajući se na sedamdesete godine 20. stoljeća. Različiti primjeri iz vizuelne poezije, ali i sound i video umjetnosti služili su, među ostalim, propitkivanju jezičnih normi, ali i granica umjetničkih formi. Jezik smo promatrali kroz dekonstrukciju jezičnih pravila i različitih mogućnosti eksperimentalnih praksi koji služe i kao kritika ustaljenih i postojećih umjetničkih normi.

*

"Lekcije" su novi program Centra za kreativno pisanje koji ugošćava relevantne književnike, teoretičare, profesore, kulturnjake, aktiviste, humaniste. Kulturni i književni život Zagreba posljednjih je godina iznimno bogat, ali u moru tribina, festivala, promocija i predstavljanja novih projekata, uočili smo nedostatak "klasičnih" (a opet interaktivnih) predavanja različitih mladih stručnjaka koja nisu rezervirana isključivo za studente društveno-humanističkih znanosti.

Copywriting meet up vol. 2 – Dijalogom do uspješne komunikacije

Drugi copywriting meet up na kojem smo ugostili Darija Stajčića, stručnjaka za društvene mreže, održao se u srijedu 19. rujna 2018. u CeKaPe-u. Na copywriting meet up-u, zajedno s našom voditeljicom radionice copywritinga Jasenkom Begić, ugošćujemo mlade stručnjake iz područja copywritinga i PR-a i zajedno s bivšim, sadašnjim i budućim polaznicima razgovaramo o suvremenim trendovima u marketingu i community managementu.

Čak 86% pripadnika generacije X pristupa internetu putem pametnog telefona, vrijeme provedeno na društvenim mrežama u posljednjih se pet godina gotovo udvostručilo, a kada je u pitanju otkrivanje novih brendova, pripadnici generacije Y i dalje prednost daju preporukama koje su dobili od svojih prijatelja i bližnjih.*

Kako jedna agencija za komunikacijski menadžment, specijalizirana za korporativne, marketinške i digitalne komunikacije, koja provodi i kreira mnogobrojne komunikacijske strategije gleda na svijet koji tek dolazi, govorio nam je Dario Stajčić, fokusirajući se na dvije offline i online kampanje koje je provodio. Naglasak susreta bio je na načinima na koje riječi pronalaze svoje puteve kroz mnogobrojne aplikacije, snapove, storyije i vlogove. Sudionici meet up-a dobili su zadatku da i sami u grupama osmisle kampanju koje su potom analizirali.

*GlobalWebIndex, Dialog Komunikacije FB

Odabrao Goran Ferčec:

1. **Peter Handke: Ljevoruka žena**
(prevela Emina Đerasimović)
2. **László Krasznahorkai: Sotonski tango**
(prevela Lea Kovács)
3. **Ágota Kristóf: Velika bilježnica**
(preveli Saša Sirovec i Zlatko Wurzberg)
4. **Ivana Sajko: Ljubavni roman**
5. **Saša Stanišić: Uoči slavlja**
(prevela Anda Bukvić Pažin)

1

2

3

4

5

Strani gradovi

Jelena Zlatar Gamberožić

Danas su točno dvije godine otkako su otišli. Čini mi se kao da je prošao čitav jedan život. Ali, istodobno, i samo nekoliko minuta. I nisu zapravo oboje otišli. Ona ga je odnijela, maleno tijelo koje se tek počelo gegati i slagati prve riječi. Otkinula ga je od mene kao da mi je iščupala ruke, noge, ili onaj dio utrobe za koji nisam znao da postoji.

Nedostaje mi dok ulazim u strane gradove. Glad u želucu postaje čvor koji se veže oštros, naglo i ne popušta. Glava mi postaje lagani balon koji pluta iznad tokova gustih ulica, iznad ljudi koji to zapravo i nisu, već samo slike, scene iz filma u koji povremeno provirim i vratim se. Ogledam se u staklenim površinama zgrada. Ne prepoznam svoje tijelo ni pokrete. Čini mi se kao da se sa stranim prostorom rastvara i neki strani ja koji se zatim širi u koncentričnim krugovima po kamenim trgovima, ali ne zna kamo je krenuo. Pojavljuju se različiti oblici, mirisi i izmaglice. Tama pada paleći raznobojna svjetla. Ne znam

se kretati ni po danu, ali tek mrak zatire sve što sam mislio da vidim. Nepoznatost je surova i hladna, šiljci stranih crkava, obronci koji vode u nova naselja, zakriviljeni krovovi koji se ne otvaraju i ne zatvaraju, ne propuštaju svjetlost.

Bespomoćnost. To je ono što sam pomislio kad mi je u ruke stavljen u tankoj gazi, gol. Pokušavao je rukama, ljubičastim kao morske zvijezde, zgrabiti nevidljivo nešto: ručku koja bi ga uspravila, koja bi mu pokazala da postojanje nije samo neizvjesno propadanje ili ljljanje u mutnoj vodi, da postoje i snažni, čvrsti predmeti za koje se može uhvatiti, kojima može vjerovati. Svoj prst stavio sam u malu ruku i ona se zahvalno ovila oko njega. To je bio početak nakon kojeg su me pozorno nastavile gledati velike plave oči, promatrajući bez prestanka svaki moj pokret, dodir, svako raspoloženje, razlikujući bespriječorno istinu od laži. Osjećao sam povezanost sa svime oko sebe, toliko potpunu kao da je korijenje izraslo iz predmeta: stolova, stolica, ulica i automobila te se uvijalo u mene dajući mi svoju drevnu snagu, povezujući se sa mnom tako da smo na kraju postali nerazdvojni.

Nedostaje mi dok ulazim u strane gradove. U njima uspijevam uhvatiti samo trenutke, dijelove, slike, komadiće; kao da me ograničenost uma sprečava vidjeti šire od toga, vidjeti ono što sam vidoj u toploj poznatosti: obzor jasan, pregledan, širok. Nešto što mi pripada, što mogu zvati svojim. U stranim gradovima, zgrade su katkad velike i guste kao kocke, a bulevari nemaju oštре linije. Tražim bridove za koje ću se uhvatiti, grane koje će mi rasparati ruke dovoljno da osjetim bol koja bi razbila ovu tupost u koju sam ušao i pejzaž koji će nalikovati onome koji sam gledao ranije. Crno kamenje ispod tople slane vode na koje bosa stopala zahvalno stanu.

Moj sin. Nikada nisam maštao o tome kako će izgledati njegova bezuba usta koja su tiho ispuštala zrak

za vrijeme spavanja, mali dlanovi koji su se spremno okretali prema meni bez obzira na sve što se taj dan događalo, neovisno o tome što ga je moja žena katkad držala uza se na drugom kraju stanu, ne dajući mi da ga diram i gledam koliko sam želio. Gledao sam ga zato satima dok je spavao i znao sam da osjeća moju prisutnost. Dirao sam ga po paučinastoj, crnoj kosici koja je rasla uvis, a on se u snu meškoljio i okretao mali naborani vrat.

Nedostaje mi dok ulazim u strane gradove: platforma sigurnosti o koju sam se, barem kratko, mogao uprijeti. Ne znam o što se odgurnuti sada, ni kako govoriti. Zvukovi se oblikuju u mojim ustima i izlaze, no ne znam od čega su u meni – kakva sam smjesa, materijal ili umor. Ne mogu se dotaknuti iznutra. Nepovezan sam sa sobom, s tijelima i predmetima oko sebe. Riječi postaju nepoznate u stranim gradovima; nejasno izlaze iz mene ne objašnjavajući ništa, ne pružajući ništa, ne pronalazeći ono za čim tragam.

Moja bivša žena odselila je i za sobom spretno zamela svaki trag, iako sam pomno istraživao kod svih koje je poznavala. Više ga nisam video. Ali u to prvo vrijeme, u tih godinu i pol, koliko je izdržala sa mnom prije nego je odlučila otići, upoznao sam vezanost koju više nitko nikada nije mogao raskinuti. A zatim ga više nije bilo. Njegova glasa koji je nespretno pokušavao složiti riječi ni njegovih očiju koje su zračile radost svaki put kada bi me ugledale. Preklinjao sam je da ostane. Kumio sam je da mi dopusti da ga viđam. Obećavao sam sve čega sam se mogao sjetiti. Cjenkaо sam se i nagonvarao. Nije popuštala. Ako odem na sud, bit će samo gore, mislio sam. Rekla je da će ga okrenuti protiv mene. Bio sam poslušan. Povjerovao sam joj i pustio ih.

Bez borbe se, mislio sam, može postići najviše. Zašto dizati prašinu kad je na svaki povиšeni ton moj

mali vrat unevijereno promatrao prvo moje, a zatim i ženino lice, djelujući kao da je to jednostavno previše za njegov mali mozak, kao da će neka sklopka naglo iskočiti. Samo mirno, mislio sam. Stvari će doći na svoje.

Ali ostala je samo poneka čarapica koju bih istog trena bacao jer je bilo prebolno gledati njegove stvari, iako bih sada bio sretniji da sam ih zadržao, spremio sve njegove prve igračke, deku i zvečke, u kutiju. Šteta što nisam mogao spremiti i njegov miris. Činio me sitim. Nisam morao jesti. Miris vanili-kiflica, tople čokolade, kakaa, mlijeka i zlatnog biskvita pomiješanih u jedno. Što bih dao da ga opet mogu ponjušiti, zariti nos u mala prsa i slušati ritmično odjekivanje sićunog sata iznutra. Ali on sada raste, sigurno je već mnogo veći i jači i sve manje nalikuje onome čega se sjećam. Sve se više pretvara u nešto što možda nikada neću vidjeti i poznavati. Još se uvijek nadam da bih ga mogao vidjeti, malo tijelo. On je jedino čega se sjećam kristalno jasno. Ostalo se postepeno i sigurno gubi u magli stranih gradova.

U stranim gradovima započinje sučeljavanje; odmjeravanje snaga; otapanje leda. Treba se orijentirati, uposlitи noge i ruke, pronaći smjerove, dje-lovati brzo. Dok se avion spušta na pistu, uvijek različitu, a zapravo istu, dok kotači dodiruju tvrdi beton, ne želim ni zamišljati što me čeka, samo tiho uplovjavam u njih kao u mračne fotografije. Na aerodromu ostajem uvijek duže nego je to potrebno, pogotovo noću. Nakon što uzmem prtljagu, a prije nego pozovem taksi koji će me odvesti do hotela, zastajkujem, gledajući avione koji se tek spremaju poletjeti, one koji su se upravo odlijepili od tla i one koji još čvrsto stoje i čekaju svoj red i pitam se na kojem ću sljedeći put biti ja. Gledam aerodromske dućane, ljude koji prolaze pored mene i uvijek žure, zagledani u redove vožnje, rasporede slijetanja i polijetanja. Poželim mu nešto kupiti. Promatram dućane s igračkama, odmjerim dječju

odjeću. Šilte i male jakne. Vidim ga u lutkama dječaka.

Na nepoznatim gradskim trgovima uvijek zastanem. Slobodu koju osjećam na njima želim zaustaviti i protegnuti na neograničeno. Njihove šare nikada nisu jednolične, nikada lišene slojeva prošlosti koja ih prvo guta u sebe, a zatim izbacuje i širi na sadašnjost, na budućnost, na ono 'zauvijek' koje ne mogu pronaći nigdje osim u sjećanju na njega.

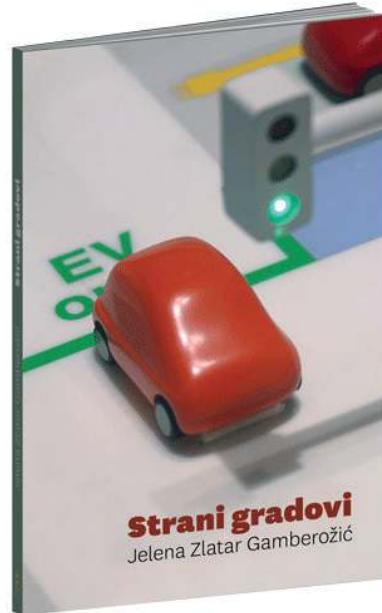
U stranim gradovima potmula bol u mom grlu probija sve jače, kao da će u konačnici rasparati moj vrat i izaći van. Hladnoća stranog teži mnogo više nego na poznatom tlu i vuče me prema zemlji. Naslage hladnih para u zraku, oblaci i kiša, katkad snijeg, u stranom prostoru postaju luksuz kojeg si ne mogu priuštiti. Napetost me ne pušta. Stalno tražim načine smanjivanja oštrih opruga u sebi, mjesto na kojem bih počeo osjećati otpuštanje, na kojem bi otrovna tekućina krivnje i kajanja konačno polako i mirno istekla iz mene kao prljava voda iz kanalizacije. A zatim, dolazi toplina. Vrućina koja se lijepi uz moje tijelo u nepoznatim oblicima i naletima, pa mi se čini da ne postoji voda koja bi me mogla isprati od prašine raznoraznih bulevara. Prljav sam. Težak. Usponen. Ne stižem sve obaviti tempom koji sam si zadao.

U stranim gradovima prozora ima mnogo više nego ih mogu izbrojati, a iza njih žive obitelji koje sjede za stolom i gledaju u mrak, u nova mala svjetla. Zamišljam koliko ih sjedi za stolom. Troje, četvero, petero? Osjećam sigurnost u brojkama, što više tijela zamišljam, obuzima me veći mir. Moć koju osjećam obuhvaćajući jednim pogledom sve male prozore rasipa se u slabost kada se uskoro nađem u ulici kojoj ne znam ime, a koja me svojom mračnom uskoćom podsjeća na moj tunel bez izlaza.

Što sam više bio uz njega, to sam manje trebao ostale. Komunikaciju, općenito. Jutarnja kava nakon mijenjanja pelena prohujala bi. Ušao bih u svoju zaštićenu zonu. Nakon toga slijedilo bi kupanje ili šetnja. Moj mozak u tim trenucima kao da je računao komplikirane matematičke operacije nakon kojih se sve činilo mnogo jednostavnije. Za šetnje sam imao svoje rute, kao i za sve ostalo. Volio sam, možda više od svega, spremanje jela. Ili sam ipak još više volio samoću nas dvojice, koja se cijedila na mene s drveća, s neba, iz ljetnog sunca. Zatim bi slijedio odmor nakon ručka. Zaklapanje očiju. Potonuo bih u neobične i mekane pjene znajući da on spava pored mene i iz tog toplog i gustog popluna nisam nikada poželio izaći.

Nedostaje mi dok plaho prelazim ulice, mnogo opreznije nego prije. Želim mu reći kako je nebo u jednom trenutku bilo puno bijelih, paučinastih oblaka. Kako je jedna cesta završila u pijesku i blatu i kako je jedan balon jarkocrvene boje nestao u jezeru čija me hladnoća razbudila kada sam u njega uronio ruku.

Nedostaje mi dok sjedim hotelskoj sobi u još jednom novom gradu, a vani se polako spušta noć.

Gledam u još jedan svijetleći trgovački centar od stakla, nazirem pokretne stepenice i šarenilo ljudi kako se kreću prema gore i prema dolje. Često se zaputim u jedan od njih, primam za rukohvat pokretnih stepenica poklopljen umorom i čekam da me prožme rijeka ljudi, da nestanem u uvijek istom šarenilu, a da zatim, niotkuda, ugledam poznato lice.

Sljedeći dan budim se u hotelskoj sobi i tražim sapun u kupaonici koji spremam u kofer da se pri-sjetim da sam bio tu. Svi su mi hoteli, kao i gradovi, nakon nekog vremena postali isti. Ni u jednom se ne zadržavam više nego što je nužno. Ne osmišljam rituale, klonim ih se. Bojim ih se, podsjećaju me na rituale jutarnjeg hranjenja malih usta bananom. Ne smijem na taj način pripadati nekom prostoru. Vezati se.

- Ne želim odgajati sina uz nekoga tko me ne vidi - rekla je moja bivša žena na odlasku. – Tko je potpuno opsjednut djetetom. Otići ću negdje gdje nas nećeš naći.

Nisam joj proturječio. Istina je da je nisam vido, a ni gledao previše, čak ni prije rođenja sina. Dogodio nam se. Nisam je zavolio zbog toga što nam se dogodio. Zavolio sam njega. Jesam li bio opsjednut njime? Tko to može razdvojiti od ljubavi?

Napunjen stranim gradovima, njihovom raznolikošću, kulturom, poviješću, samo želim sve što sam doživio izliti na njega. Želim se vratiti na most koji se nema namjeru urušiti poda mnom dok me mrak neke nove autoceste guta.

Tada si dopuštam zamišljati kako ga pronalazim. Gdje god da ga je sakrila, nije ga sakrila dovoljno dobro. Prevrnut ću svaki kamen. Svaki kutak svijeta. To je cilj mojih putovanja, moja, ako tako ispadne, posljednja stanica. Vidjet će što je opsjednutost i što je borba. Fokus mi je toliko izoštren

da nema mogućnosti za grešku. Pronaći ću ga i pri-ljubiti uza se. Zamolit ću ga da stavi ruku na moju glavu i drži je tamo dok mi se misli ne primire i dok opet ne postanem ono što sam bio prije nego sam ga napustio. Da mi vrati osjećaj da nikada nije sve-jedno koji put ću odabrat i da postoji samo jedan koji je ispravan: onaj kojim sam se vratio njemu.

On je samo let ili dva dalje, jednu ili dvije autoceste dalje. Osjećam to.

Sasvim sam blizu.

Priča je objavljena u zbirci "Strani gradovi" (CeKaPe 2018.)

Branimir Dropuljić, izbor iz pjesama

Metak

Ovaj je metak kroz svašta prolazio.
Prljao se u antilopama, zebrama,
odnosio na sebi sluz.
To su iskustva.
To nikad do kraja ne očiste, ostane
uneređen i smrdi.
Loš, ali ne svojom voljom.
Uvijek iznova sastavljan. Vječno
u strahu od zabijanja u kost.
Tog tragičnog kraja.

Zemlja

Dida je pametno dijelio zemlju.
Pola-pola na dva sina,
s neodređenom granicom.

Volim misliti da svi tako dijele.
Da iz neka dva nastaje četiri pa osam
devet nekih komada.
Da nastaje šesnaest tisuća
komada zemlje, pukotine,
da i zemljomjeri odu
u metafiziku.

Remećenje javnog meda i mira

Prsti u medu.
Nevoljko ih vadi pa opet stavlja
ovaj put i pola šake

Prepušta se peckanju
cijelu šaku utapa
do sata

Piše Medljikovac, forest honey
Piše Rolex, odlazi
u šume švicarske

New York

Radovali smo se New Yorku.
Rado odlazili.
Nije bilo teško trpati u avione
posude, lonce, tegle.
I nek ti ne bude teško.
Trebaš ga vidjeti.
Trebaš probati kuhati tamo
pašte, rižota, sezonska povrća.
Jesen i New York.
Vozili smo se čamčićem,
ne brinuli o stanarini,
platili unaprijed jesen.
Teško pakirali lonce,
teće, pašte i riže.
Teško to vukli u avione.
Teško su letjeli nebom
preko nekakvih oceana
mora, sukali se po nekakvim
tlima Zagreba pa istovarivali metal.
Mi smo onda taj metal navažali
po taksijima, po cestama,
po Zagrebu
po isto, eto, jeseni.
Do isto, eto, stana
kojeg smo otključali ključem.
Prelako
i spremili lonce na mjesta.

Inkasator te voli

Inkasatoru je neshvatljivo da ne voliš
njegovu TV.
Nemoj tako pričati s inkasatorom.
Dočekaj ga, budi doma u to doba.

Otvori kekse, pričaj o televizorima.
On voli televizore. Pričaj koliko ih
želiš imati.
Pričaj o antenama, dočekajte
Otvoreno.

Budi otvoren svom inkasatoru,
reci mu dvojbe.
Reci ono što si jučer pričao,
sluša.

Književnost otkriva NGO-scenu

Boris Postnikov

Tekst je originalno objavljen na regionalnom portalu *Bilten* 17. listopada 2017.

U rasponu od samo godinu dana tri su relevantna naslova iz novije hrvatske književne produkcije za glavnu ili sporednu temu "izabrala" tzv. civilni sektor. Što se to u posljednjih nekoliko godina u tom sektoru dogodilo da je postao atraktivna tema za književnu obradu?

U svome novom romanu "Pravila igre" Đurđa Knežević otvara rijetko provokativnu temu, ali pritom često griješi: tako je, barem, zaključio najagilniji postjugoslavenski kritičar Vladimir Arsenić, a većinu njegovih stavova o knjizi i nije teško potpisati. Međutim, usprkos konfuznoj izmjeni perspektiva, krivim kompozicijskim koracima i ostalim problemima iz domene narativne ekonomije koje

Arsenić detektira, tematski tabu što ga Knežević krši ostaje itekako interesantan.

"Pravila igre" pripovijedaju, naime, o naličju NGO-scene, o surovim obračunima i finansijskim malverzacijama skrivenima iza visokih idealja borbe za ljudska prava: kroz angažman mlade Dore u udruzi za pomoć ugroženim ženama ra(t)nih devedesetih i njeno postepeno upoznavanje čvrste hijerarhije koja oblikuje ljudskopravaške organizacije raspleće se priča o beskrupuloznoj eliminaciji nepoželjnih konkurentkinja među aktivistkinjama, stalnom lovu na donatore, "tržnici načela". "Znaš o čemu se radi?", pita Doru iskusišnja kolegica: "Uvijek i svugdje postoje pravila igre i postavlja ih onaj tko ima moć, a ta ovih dana nije u nekoj velikoj pameti, danas je ona u novcu, vještinama, lukavstvu, spretnosti, bezobzirnosti... Ako uđeš u tu igru, pristaješ i na pravila." Pravila jesu nepisana, ali nisu bezopasna: tko ih se ne pridržava, čeka ga brzo izgnanstvo.

Udrugaške intrige

Knežević prvenstveno zanima gola tehnologija moći, psihogrami licemjernih aktivistkinja, njihove spletke i takte: politička dimenzija, sam "sadržaj" onoga čime se bave, naizgled je pomaknut u drugi plan. Udruga, uostalom, ostaje neimenovana, njene se aktivnosti spominju tek kao misteriozni "Projekt". Iako će ovakvo prešućivanje zbog autoričine aktivističke prošlosti u nekim krugovim sigurno biti shvaćeno kao puko šifriranje, a "Pravila igre" čitana kao pikantan roman s ključem, ona su zapravo najzanimljivija na marginama vlastite pripovijesti, tamo gdje se – kao što je i Arsenić primijetio – "nagoveštava odnos Projekta i spoljnog sveta, posebno njegovih struktura moći i prisile".

Diskretni lajtmotiv nezaposlenosti, recimo, sjajno sjenči osnovnu priču socijalnim kontekstom: Dorinu vjernost šefica Projekta Renata pridobiva tako što "sredi" posao njenome momku, uručivanje otkaza mlađim aktivistkinjama posebno je draga zanimacija jedne od okrutnijih moćnica udruge, neprestana prijetnja nezaposlenosti funkcionira kao plauzibilna motivacijska matrica za dobar dio likova. "Kaže jedna meni, ne traži pomoći, radila bi, veli, bilo što, ali nema posla", prepričava Renata. "Hah!, pa danas nitko nema posla!, lijepo sam joj rekla... a i gdje ću joj ja naći posao? Nismo mi biro za zapošljavanje..."

Osim što nisu biro za zapošljavanje, u udruzi ne preuzimaju ni sustavnu brigu za žene: "Što je njoj? Šalje nam iz prihvatilišta žene kao na traci (...) Pa nismo mi sklonište, mi smo projekt, drukčije je to..."

Kroz nekoliko usputnih poteza skicirana je tako šira slika ljudskopravaške scene devedesetih – nezaposlenost i materijalna oskudica koji diktiraju individualne odluke, projektna logika kao mršav supstitut urušene mreže socijalne zaštite, goleme ekonomiske razlike između nekolicine "zvijezda" udruge i njihovih nezaštićenih zaposlenica – pa se na tim mjestima dojam o romanu ipak popravlja. A ukoliko "Pravila igre" i ne ulaze među najbolje tekstove aktualne književne sezone, ona frontalnim otvaranjem tabuizirane teme barem bacaju zanimljivo povratno svjetlo na dva naslova iz najužeg vrha novije produkcije.

Cinizam promatrača

Prvi je "Ciganin, ali najljepši" Kristiana Novaka, kompleksan roman u kojem se prepliću sudbine ilegalnih bliskoistočnih imigranata, odnos međimurskih Roma s tamošnjim Hrvatima, komplikirana policijska istražka, pomaknuta ljubavna priča: dočekan je ovogodišnjom nagradom T-portala i euforičnim kritikama, ali nikoga među kritičarima pritom nije

pretjerano zainteresirala sporedna narativna dionica u kojoj Plančić, policajac zadužen za odnose s medijima, razglaba o svojim iskustvima s NGO-sektorom. I to poprilično cinično: "(...) moje radno mjesto prije priče s EU-om nije postojalo. Ja prdim tamo svaki put jedno te isto, diferencijacija pri postupanju, senzibiliziranje djelatnika MUP-a i kako je sve jako osjetljivo. Što više dramatiziram, oni sretniji. Pokupim dnevnic, vratim se kasno navečer u nedjelju, pogledam film, popijem pivo."

Njegov je kolega zbutjen: "Ja mislio da su to sve volonteri i entuzijasti. Sandale, lanene hlače, žene nose marame na glavama kao da imaju leukemiju." Pa mu Plančić podrobnije objašnjava: "Da, možda prije petnaest godina. Ovo je nova generacija. Aktivizam i dobročinstvo su roba. Računaju se troškovi, smisljavaju slogan, svi govore riječi poput 'projekt', 'grant' i 'klaster' (...) Fine žene, speglana kosa, dupla prezimena, dizajnerske torbe za laptop, umišljene devijacije septuma, reže jedne na druge jer si međusobno otkidaju od kolača. Ima tamo ljudi koji se ne pozdravljaju jer je netko nekome zdipio projekt. I svatko svakom laže u facu o svojim rezultatima. A ovi entuzijasti vjerojatno ostaju u uredima, kuhanju kave i printaju materijale."

Sferom ljudskopravaških udruga u "Ciganinu" vladaju inozemni superstarovi koji na konferencije u Hrvatsku dolaze samo ako se one održavaju negdje na Jadranu, raspituju se ima li prostitutki u Westinu, dok "neki Finac uvijek traži hotelsku sobu sa staklenim stolom, da može od ispod gledati kako njegov mladi prijatelj sere. Borci za ljudska prava, stari moj." Plančićev gubitak iluzija toliki je da više i ne vidi veću razliku između svog i njihovog posla: "Jednaki su na puno načina, svijet policije i svijet civilnog sektora, oba traže pseću lojalnost. Policija ti zauzvrat krpa komplekse, većinom muške. A ovaj drugi svijet ti daje licencu da si pravednik među narodima."

Poza liberalnog intelektualca

Jedan od važnijih likova iz romana Slađane Bukovac "Stajska bolest", kojeg upoznajemo samo kao Profesora, s Plančićem se ipak ne bi složio: "Profesor nikad nije volio policiju. Ni šezdesetosme, ni sedamdesetprve, ni devedesetprve, ni devedesetpete. Niti ikad prije, poslije, i između tih godina." On je stari opozicionar i antiautoritarac, slobodni intelektualac: na fakultetu drži predavanja o ljudskim pravima, čita knjige o totalitarnim režimima, pomaže udrugama koje se bore za ženska prava.

Kroz njegov lik, Bukovac vješto iscrtava dobro poznati habitus liberalnog intelektualca s "ovih prostora", koji se nekada hrabro suprotstavlja komunizmu i nacionalizmu, a danas je uglavnom razočaran: "S populacijom je još donekle suosjećao u totalitarnim režimima, ali u demokraciji mu je postala upravo odbojna. Ni od čega nije toliko zazirao kao od 'naroda', te sadomazohističke nepismene i podmukle bujice, koja neprekidno sama kopa vlastite rake. Preostalo mu je još objavlјivanje tekstova u ozbiljnim stranim časopisima, i žestoka pijkenstva s gostujućim Skandinavcima iz Greenpeacea, koji su mogli podnijeti apsolutno sve što je servirano u tekućem stanju, kao da su trenirali na bačvama s toksičnim otpadom."

Presudnu finesu u karakterizaciji Profesora, međutim, donosi kratka epizoda njegovog telefonskog razgovora sa službenikom nekog ministarstva, koji se javlja umjesto ministra: najednom vidimo da je Profesorova politička moć nešto veća nego što bi se to očekivalo od neovisnog kritičara režima, slobodnog strijelca i usamljenog borca. "Ukoliko ga ne pronađem u uredu za dva sata", grmi u slušalicu, "do sutra ujutro će imati za vra-

tom deset domaćih i pet stranih nevladinih udruga. Osobno se za domaće ne bih previše brinuo, uglavnom su niškoristi. Strane bi ga mogle navesti da nam idući mjesec najavi neopozivu ostavku."

Književni simptom

Kroz paralelno čitanje tri recentna domaća romana dobili smo, dakle, skicu za portret ljudskopravaške civilnodruštvene scene koji ne odgovara predodžbi kakvu se njeni najistaknutiji predstavnici i predstavnice trude ostaviti: ona je itekako povezana s državnom politikom i na nju povremeno utječe, premorežena je asimetričnim odnosima društvene i ekonomski moći između entuzijastičnih volontera i dobrostojećih "zvijezda", određena urušavanjem sistema socijalne zaštite i rastom nejednakosti.

Ovakvo čitanje, naravno, neće se naročito svidjeti većini književnih kritičarki i kritičara: među njima i dalje uglavnom vlada zamisao da ofanzivnije političke interpretacije "prljaju" čistoću teksta, iako mu zapravo samo otkrivaju nova značenja. Neće naročito zainteresirati ni političke analitičare: iz njihove perspektive, suvremena književnost je odavno prestala biti društvena relevantna, iako to nipošto ne znači da nam ne može ponuditi relevantne uvide o društvu u kojem nastaje. I stoga, kada se u takvoj književnosti unutar same godinu dana pojave čak tri romana koja provokativno čeprkaju po neuralgičnim točkama političkog prezenta, onda je uputnije zanemariti i književne kritičare i političke analitičare.

Pogotovo zato što u ciklusu od godinu dana u Hrvatskoj izide jedva dvadesetak tekstova vrijednih ozbilnjeg čitanja i samo četiri-pet otpornih na ošttrije kriterije; pogotovo zato što je jedan od ova tri u potpunosti posvećen problemima civilnog društva; pogotovo zato što dva spadaju u sam vrh aktualne produkcije. I stoga pravo pitanje nije trebamo li ih

čitati iz "politziranog" rakursa, nego: zašto ljudskopravaška tematika upravo sada ulazi u njihov fokus?

Promjene na "civilnoj sceni"

Mogući odgovor glasi: i "Pravila igre" i "Ciganin, ali najljepši" i "Stajska bolest" nastajali su u godinama golemyih pretumbacija na NGO-sceni, čije ishode pratimo ovih dana. Nedavna vijest da član SDP-a Mirko Lukić osniva udrugu Kršćanski socijaldemokrati – promičući pritom po pitanjima zabrane abortusa i crvene petokrake stavove za koje je teško reći jesu li dvosmisleni ili besmisleni – ne mora se, recimo, čitati samo kao nova najniža točka ideološkog sunovrata još uvijek najsnažnije opozicijske stranke, nego i kao finale procesa civilnodruštvenih pretumbacija.

Naposljetu, Lukićevi su Kršćanski socijaldemokrati tek treći udrugaški spin-off Socijaldemokratske partije: prethodio joj je Fokus Miranda Mrsića posvećen "kulturi dijaloga", a njemu, opet, Pozitiva Ranka Ostojića, koja je umjesto programa ponudila prazni skup liberalnih vrijednosti poput "slobode govora" i "ravnopravnosti građana na svim područjima". Uoči taktičkog pomaka povučenijih SDP-ovih figura u civilnodruštvenu sferu pratili smo migracije u suprotnom smjeru: Zagreb je naš! – nominalno platforma, formalno partija – nastao je do jučer nezamislivim i neočekivano uspješnim ulaskom iskusnih zagrebačkih aktivista u polje predstavničke demokracije i stranačke politike.

A prije ovih preslagivanja na lijevom krilu političkog spektra, tektonski potres civilnodruštvene scene izazvao je prođor radikalne svjetonazorske desnice, započet referendumskom inicijativom udruge U ime obitelji za ustavnu definiciju braka.

Cijena političkog čitanja

U grubom zbroju, barem od 2013. naovamo odvija se dakle nešto poput politizacije civilne scene: bilo prelaskom aktera s jedne na drugu stranu granice koja je u javnoj percpeciji oštro dijelila civilno društvo od stranačke politike, bilo desničarskim osporavanjem liberalnog ideološkog monopolija na pitanja ljudskih prava, imidž moralne superiornosti i distancirane ideološke nevinosti postao je nemoguć.

Poanta je, jasno, u tome da je takav imidž od samoga početka bio privid, dovoljno uspješan da sakrije ekonomske i političke kontradikcije koje desnica danas nemilosrdno eksplloatira pripovijestima o "odnarođenosti" NGO-elita, prezriju zgranutih nad glušošću masa baš poput Profesora iz romana Slađane Bukovac, i njenim materijalnim koristima, koje opisuju Đurđa Knežević i Kristian Novak. Književnost, polazeći od premlisa koje se s takvom desnicom nipošto ne mogu poistovjetiti, čini stoga nešto što trebalo biti učinjeno odavno: poručuje da je car gol i nudi barem osnovne koordinate za raspravu o civilnom društvu koja neće prešućivati njegove ideološke uloge, političke učinke i ekonomske dimenzije; koja neće bježati od činjenice da je, neovisno o svim svojim beskrajno važnim postignućima, godinama služilo reprodukciji liberalne ideologije, podmazivanju tržišne logike i depolitizaciji ekonomije.

Bez te rasprave, teško da se može razumjeti ono što se s civilnodruštvenom scenom događa u posljednje četiri godine. A ukoliko je "nasilno" političko čitanje književnih tekstova cijena takvog pristupa, onda je ona vrijedna plaćanja.

ZAGREB

Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Subota
Poezija <u>Miroslav Mićanović</u> 17 - 19:15	Dramsko Pismo <u>Jasna Žmak</u> 15:30 - 17	Scenarij za kratki film <u>Tomislav Zajec</u> 18 - 19:30	Copywriting <u>Jasenka Begić</u> 17:30 - 19:45	Blog <u>Aleksandra Starčević</u> 17 - 19:15	S one strane pisanja/stvaranje uvjerljivog lika <u>Tomica Šćavina</u> 10 - 12:15
Književno prevodenje <u>Tomislav Kuzmanović</u> 19:30 - 21:45	Kratka priča <u>Miroslav Mićanović</u> 17 - 19:15	S one strane pisanja/stvaranje uvjerljivog lika <u>Tomica Šćavina</u> 20 - 21:30	Pisanje kao terapijsko-Meditativna praksa <u>Aida Bagić</u> 18 - 19:30	Strip klub <u>Vladimir Šagadin</u> 20 - 21:30	Pričo-Slovnica <u>Snježana Babić Višnjić</u> 12:30 - 14
Proza <u>Zoran Ferić</u> 20:30 - 22:15	Književna kritika <u>Jagna Pogačnik</u> 19:30 - 21		Roman <u>Goran Ferčec</u> 20 - 22:15		

RIJEKA

Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak
U potrazi za glasom <u>Tea Tulić</u> 19 - 21:15	Kratka priča <u>2</u> <u>Davor Mandić</u> 19:45 - 22	Dramski tekst <u>Nataša Antulov</u> 18 - 20:15	Proza <u>Enver Krivac</u> 19:30 - 21:45	Strip <u>Enver Krivac</u> 19:30 - 21:45
Kratka priča <u>1</u> <u>Enver Krivac</u> 19 - 21:45				

CeKaPe nagrađuje vjerne čitatelje/ice **CeKaTeke!**

Nastavljam s darivanjem! Najbrži/a koji točno odgovori na pitanje osvaja 50% popusta na radionicu pisanja kratke priče s Miroslavom Mićanovićem.

Nagradno pitanje: **Kojeg glumca voditelj radionice kratke priče spominje u nazivu posljednje zbirke priča?**

Odgovore šaljite na info@cekapecom s naslovom CeKaTeka 2 nagradna igra. Sretno!

Impresum

Uredništvo:

Sanja Vučković, Vedrana Bibić, Ana Paska

Dizajn:

Mirna Radić, Lucija Gudek

Prijelom:

Lucija Gudek

Dizajn naslovnice:

Bor Dizdar

Dizajn vizuala naslovnice:

Klasja Habjan

Izdavač:

Centar za kreativno pisanje, Amruševa 10,
10000 Zagreb

T: 012431071, M: 0915675140

Centar za kreativno pisanje